

mot széltében-hosszában, bemerészkedett a legharciasabb hírből álló, sőt egészen ellenséges, ismeretlen törzsek közé és a haja szála sem görbült meg. Ezzel Torday megdönti a feketék kegyetlen hajlamairól, embertelen vadságáról szállongó hiedelmeket. Ideális utazó, amint Torday az angolok jellemezték, akinek a bennszülöttekkel való érintkezéséből, csak jó háramlik a fehérekre éppúgy, mint a feketékre. Türelem, emberismeret és tapintat az a három erény, amely nélkül néprajzi kutató nem boldogul primitív népek között. Már pedig, amint azt a londoni földrajzi társaságban megállapították: „Torday ethnológiai eredményei valóban nagyjelentőségűek. Az afrikai bennszülöttek művelődéstörténetének új fejezetét tárják elének kutatásai...” Ez a magyar népszerű útleírás csillog a könnyed, közvetlen egészséges, humortól, perspektívákat nyit, mert az afrikai lélekben is „gigantikus erők szunnyadoznak, amelyek egyaránt ragadhatják jó vagy rossz felé”.

Belátunk könyve segítségével a rabszolga-sorsba is. Primitív népek igazságszolgáltatása más utakon jár, mint a miénk. A „házi rabszolgaság” lényegében nálunk is megvan más nevek alá bujtatva, mondja Torday. A primitív afrikai törzsek „rabszolgái” többnyire nem rabszolgáknak születnek, csak szerencsétlen körülmények döntik bele a rabszolgasorsba. Például ha az adós nem tud fizetni, a hitelező „rabszolgájává”, igazában vendégévé lesz. Máskor az úgynevezett falurosszát, aki csak szegényére válik a falunak, mert lop és zavarja a lakosság házi békéjét, maga a falu adja el rabszolgának, mivel ha börtönbe vetne (mint nálunk), a községnek kellene eltartania.

Ez a házi rabszolgaság tisztára bennszülött intézmény, amit a fehérek nem ismernek. A bennszülöttek azonban kézzel-lábbal tiltakoznának ellene, ha mi el akarnók törölni ezt az intézményt, amely valóságos szükséglet az ő társadalmi szervezetükben.

Az igazi rabszolgaság, amelyet mi ismerünk, az Afrikáról olvasottak alapján, hivatalosan, papíron megszűnt, valójában azonban még sokszor felüti fejét egyes lelketlen, inkább fehér emberek működése révén.

Szerzőnk művét olvasgatva, eszünkbe jut, mennyi badarságot szedtünk magunkba a sok népszerű munkából gyermek- és felnőtt korunkban egyaránt, amelyeket szerzőik itthon, Európában férceltek össze, anélkül, hogy csak négyet is láttak volna. Aki látta a négyet, másként ír róluk. Azt ajánlja Torday minden Afrika-kutatónak: bánj úgy a feketével, ahogy szeretnéd, hogy ők bánjanak teveled. A feketék megbocsátják nekünk a mi színtelen arcunkat és csúfságunkat; ha nem látnak is félistent az európai-ban, mint ahogy sokan elvárnák tőlük, megbecsülik érdeme szerint.

Az igaz embernek mindig gyönyörűség az igazság olvasása. Torday könyve sok gyönyörűséggel van tele. *Horváth Károly.*

Winkler Elemér: Bűnök és büntetések a régi Sopronban. Külsejére nézve egy büntetőjogász történelmi tanulmánya, mely gondos levéltári kutatásokon alapul; ha azonban mélyebben nézünk az adatok sűrű sorai közé, meglátjuk belőle az örök emberi mikrokozmosznak képét, amint Sopron régi életében tükröződik; az emberi Janus-feinek sötétebb arcát, melyet szenvedély és ravaszság, kétségbeesés és alattomoság torzít. Érdekessé teszi a műveeskét az a körülmény, hogy Sopronban nem országos jog szerint ítélték, hanem a helyi szokásjog alapján, melyre némi hatással volt egyrészt a német Sachsen- és Schwabenspiegel, másrészt a többi határszéli város jogszokása; így a felsorolt bűnesetek és megtorlásuk korfestő színezetet is kap. Sok helyt a néplélek naiv lüktetését érezzük, amint a hiedelmekben és babonákban nyilvánul s ezért a műveeskének néplélektani értéke is van. A kínvallatás sötét lapjai mellett akadnak olyanok is, melyek jóízű mosolyra is bírják az embert; például mikor az árdrágító pékeket, kiken a pénzbírság nem fog, arra ítélik, hogy egy külön e célra szerkesztett készülékkel megmártják a város tavában. (Nürnbergben annyiszor, ahány latnyi súly hiányzott a törvényesen megállapított súlyú kenyérből.) Az érdemes polgárok a régi Sopronban nem mulathattak „kivilágos kivirradtig”, mert nyole óraker megszólalt a „sörharang”, s

mérni; míg a bormérés a kilenckor konduló harang szaváig meg volt engedve. Azontúl minden illetékelenül utcán járó embert az őrzőjárat a városházára vitt.

T. V.

A reformáció és a magyarság. A humanizmus aránylag kisebbkörű s szemre — legalább nálunk — kevés nyomot hagyó hullámánál mélyebb hatást tett a reformáció lelki forradalma, mely látszólag csupán egyházi téren jelentett változást, lényegében azonban az állami és társadalmi élet másféle vonatkozásában is erősen éreztette befolyását. A gondolat- és lelkiismereti szabadság jogát hirdető, sőt követelő tanítás a néplélekhez férkőzés eszközeinek fölismerésével hamarosan elterjedt s nemzeti sorsunknak alakító tényezője lett. Szerepe milyenségére nézve a tárgyilagosságot történetírás már régen megállapodott s a köztudatot sem hagyta tájékoztatlanul. Hogy az ismert tényeket most új csoportosításban is népszerűsítik, az bizonyára összefügg napjaink világnézeti küzdelmeivel, s természetes következménye egybeült tapasztalható hasonló törekvéseknek.

A Bethlen-könyvtár füzetek közrebecsátásának is ez az időszaki jelenség az indítéka. E kiadványok, mint a hozzájuk csatolt tájékoztatóból kitűnik, egyenesen abból a célból készültek, hogy a nemzeti művelődés előmozdítása mellett bizonyos mértékű bizalmat a kálvinista szellem erőforrásairól.

E cél szolgálatában Rugonfalvi Kiss István *Bethlen Gábor* erdélyi fejedelem alakját eleveníti föl; azét a kálvinista uralkodót, akinek élet-története politikai és művelődési téren egyaránt szép példája marad a felelősségérzettől áthatott tettekész hazafiságnak. S. Szabó József (*A Perényiek a magyar reformáció szolgálatában*) egy nagyműltű családnak a művelődés érdekében való buzgólkodását állítja követésre méltónak e tekintetben közömbös korunk elé; míg Harsányi István (*A reformáció hatása a közművelődésre*) összefoglaló képet nyújt az egész szellemi mozgalom sokirányú jelentőségéről.

Mind a három mű nemes szándékból fakadó lelkesedéssel, megfelelő tárgyismerettel és íráskészséggel

törekszik az indítékul szolgáló cél megvalósítására. A szerzők vállalkozása sok tapintatot kívánt, mert állandóan számolniok kellett a legkényesebb dolgok egyikével: a felekezeti érzékenységgel. A két első füzet már tárgyánál fogva könnyebben megbirkózhatott e feladattal, a harmadik mű adatainak hangsúlyozásában azonban néhol a megengedhetőnél nagyobb nyomaték érvényesül.

A. B.

Verseskönyvek. *Falu Tamás* tíz éven belül negyedik költeményes füzetét adja ki most, *A lélek mindenütt kihajt* címmel. Közben két erősen lírai színezetű regénye is megjelent, melyek egyike pályadíjat nyert. Munkáinak felsorolása legújabb könyve borítékán arról tanúskodik, hogy művei kapások voltak: egytől-egyig elfogytak. Kelendőségének egyik oka nyilván egyéniségének szeretetreméltósága. Hangja nem a szenvedélyes fájdalom jajkiáltása, inkább csak enyhe bánat sóhajtsága. Aktivitás nincs benne semmi, a helyzet, amelyben olvasói előtt megjelenik, mindig az ölbettközű merengésé. S ez a merengés sem merül el a lelkiélet mélyebb régióiba, legtöbbször csak a felszínen lebeg. S ehhez mértén a formának is könnyű lebegését szereti, s néha el is találja a kedves könnyedség hangját, de épp annyiszor — súlytalanná is válik. Erősebb lelki felindulást sohasem ébreszt, s talán kedveltségének ez is egyik tényezője. A versolvasók kiválasztott kisebbsége aligha vallja Falut a magáénak, de ez a kisebbség valóban elenyészően maroknyi a nagy átlaghoz képest, mely versben legszívesebben az egészen személytelen s felhőként átfutó mélabút fogadja, kivált ha röpke dalformában kínálják. Ezért hatódnak meg semmitmondó szalondalocskákon olyanok is, akik a költészet valódi megnyilatkozásai iránt gyógyíthatatlanul botlulnak.

Falu régibb verseskönyvei a háborús években jelentek meg. De a keserves megpróbáltatások nem voltak alkalmasak arra, hogy a Falu gyakorlata szerint való „témákat” szolgáltassanak, s ha néha mégis hangot akart adni a kor meggyötört lelkének, mulhatatlanul beleesett a háborús kabaré-költészet unos-untig